

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายในการออกแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี ชัยนาท โดยมีขั้นตอนในการศึกษาและสรุปผลได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อให้ได้กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ วิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน 1 ที่มีประสิทธิภาพวิจารณ์ญาณ ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 และเปรียบเทียบระดับความคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาลก่อนเรียนและหลังเรียน

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาเอกสารและตำราที่ให้ความรู้ด้านการออกแบบการเรียนการสอน โดยยึดแนวทางของเกอร์ลาชและอีลาย รวมทั้งศึกษาการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโมเดลชิปปา และความรู้ในวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน 1 เรื่อง การอนามัยครอบครัว การอนามัยโรงเรียนและการอนามัยสิ่งแวดล้อม
2. ออกแบบการเรียนการสอนตามขั้นตอนของเกอร์ลาชและอีลาย
3. พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
4. ตรวจสอบกิจกรรมการเรียนการสอนกับกลุ่มตัวอย่าง
5. วัดระดับความคิดอย่างมีวิจารณญาณระยะก่อนเรียน
6. นำกิจกรรมการเรียนการสอนไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาพยาบาลหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 53 คน
7. ประเมินผลผลการออกแบบการเรียนการสอนจากการทำแบบฝึกหัดระหว่างเรียน และประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
8. วัดระดับความคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียน

สรุปผลการวิจัย

1. ได้กิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ วิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน 1 โดยจัดทำเป็นแผนการสอนจำนวน 3 แผน ประกอบด้วย โจทย์สถานการณ์ 8 สถานการณ์ ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ขั้นศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/ความรู้ใหม่ ขั้นที่ 2 ขั้นฝึกการคิด ขั้นที่ 3 ประเมินกระบวนการคิด
2. ผลการเปรียบเทียบระดับความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาที่เรียนจากกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนจากการวัดระดับความคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 05 ส่วนระดับความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนเรียนและหลังเรียน อยู่ในระดับ ปานกลาง
3. กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีประสิทธิภาพ 83.38 / 81.95 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 80 / 80

อภิปรายผล

การศึกษากการออกแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชัยนาท ผู้วิจัยมีข้ออภิปรายเกี่ยวกับข้อค้นพบจากผลการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

ผลการออกแบบการเรียนการสอน

1. รูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยประยุกต์ใช้การเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้โมเดลซิปปา (CIPPA Model) และทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเปียเจต์ จากองค์ประกอบดังกล่าวได้นำไปวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรม ซึ่งได้อภิปรายในส่วนของกระบวนการเรียนการสอนแต่ละขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล / ความรู้ใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ขั้นนำและขั้นเสนอสถานการณ์ปัญหา ซึ่งเป็นขั้นตอนการสร้างแรงจูงใจต่อการเรียนรู้โดยผู้สอนได้เสนอสถานการณ์ปัญหาที่ประกอบด้วยโจทย์สถานการณ์และประเด็นคำถาม ซึ่งมีทั้งสิ่งที่ผู้เรียนรู้แล้วและยังไม่รู้เป็นการเสนอสิ่งเร้าเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนติดตามตามแนวคิดของเปียเจต์ (Piaget, 1980 อ้างถึงใน สุรางค์ โค้วตระกูล, 2537, หน้า 33 – 34) ที่ว่ากระบวนการคิดของบุคคลจะพัฒนาขึ้นได้ถ้าเสนอสิ่งเร้าใหม่ก่อให้เกิดช่องว่าง (Discrepancy) ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เดิมของ

ผู้เรียน ดังนั้นขั้นตอนการเสนองาน ซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งของรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จึงน่าจะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งต่อการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนด้วย

ขั้นที่ 2 ขั้นฝึกการคิด ที่ประกอบด้วยกิจกรรมการฝึกคิดคนเดียวหรือคิดเป็นรายบุคคล การฝึกคิดเป็นกลุ่มย่อยและขั้นเสนอผลการคิด ซึ่งจากแนวคิดทฤษฎีและผลการวิจัยต่าง ๆ สนับสนุนว่ากิจกรรมทั้งสามกิจกรรมนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียน ดังต่อไปนี้

2.1 การคิดคนเดียวหรือคิดเป็นรายบุคคล เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดด้วยตนเอง โดยผู้สอนใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนระลึกถึงเกี่ยวกับข้อเท็จจริง อธิบายความสัมพันธ์ เปรียบเทียบ กำหนดทางเลือกที่เป็นไปได้และคำถามให้ผู้เรียนตัดสินใจ

2.2 การฝึกคิดในกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการที่ส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียน เพราะเป็นกิจกรรมที่เน้นกระบวนการกลุ่มและการอภิปรายกลุ่มย่อย โดยการนำผลการคิดของผู้เรียนแต่ละคนนำเสนอในกลุ่มเพื่ออภิปรายร่วมกัน ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาการพิจารณาข้อมูลเพิ่มขึ้น ทั้งด้านการรับรู้ การเปรียบเทียบและการประเมินข้อมูล ฯลฯ ดังผลการวิจัยของ เธเลน (Thelen, n.d. cited in Hudgins, 1977, pp. 177 – 180) ที่พบว่า การใช้กระบวนการกลุ่มทำให้ผู้เรียนมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงขึ้น

2.3 การเสนอผลการคิด เป็นกิจกรรมที่ทำให้มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้เรียนและถือเป็นการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการนำเสนอผลการคิดของกลุ่มย่อยต่อกลุ่มใหญ่ เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนเปรียบเทียบผลการคิดในกลุ่มของตนเองกับกลุ่มอื่น เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาการพิจารณาข้อมูลอย่างละเอียดรอบคอบมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของโพลเลค (Pollack, 1987, p. 49) ที่พบว่า การแข่งขันกันระหว่างกลุ่มก่อให้เกิดการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มขึ้นและการวิจัยของฟรอสต์ (Frost, 1991) พบว่าการได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนส่งผลต่อการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียน

ขั้นที่ 3 ขั้นประเมินกระบวนการคิด เป็นการประเมินผลการคิดของผู้เรียนว่ามีวิธีการคิดอย่างไร ถือเป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนอันเป็นการให้การเสริมแรงแก่ผู้เรียนตามหลักการสอนและหลักการเรียนรู้ จะทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่เรียนรู้มากขึ้น ดังผลการวิจัยของโพลเลค (Pollack, 1987, p. 49) ที่พบว่า การให้ข้อมูลย้อนกลับและการประเมินผลของผู้สอนช่วยสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ผลการเปรียบเทียบระดับความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชัยนาท ที่เรียนวิชา การพยาบาลอนามัยชุมชน 1 โดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณในระยะหลังเรียนสูงกว่าระยะก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพบว่าระดับความคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนเรียนและหลังเรียนอยู่ในระดับปานกลาง อันเป็นผลสืบเนื่องจาก

1. รูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ประกอบด้วย กระบวนการที่ส่งเสริมและพัฒนาการคิดอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กัน นับตั้งแต่การเสนอข้อมูลให้แก่ ผู้เรียนจัดกระทำกับข้อมูล โดยใช้ความสามารถด้านต่าง ๆ ในการคิดอย่างมีวิจารณญาณจนถึงการประเมินการคิดของตนเอง กล่าวคือ เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูล ซึ่งเป็นสถานการณ์ปัญหา ก็จะเกิดความสงสัย และพยายามที่จะหาวิธีการจัดข้อสงสัย อันเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามแนวคิดของดิวอี้ (Dewey, 1983) แล้วฝึกให้ผู้เรียนคิดคนเดียว ทำให้ผู้เรียนสามารถหาคำตอบโดยได้คิดอย่างอิสระ ซึ่งผลการคิดที่ได้ในขั้นตอนนี้จะมีความหมายกับนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความภาคภูมิใจ และมีความกระตือรือร้นในการเรียนมากยิ่งขึ้น (Bruner, 1974 อ้างถึงใน พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530, หน้า 63)

2. การฝึกการคิดเป็นกลุ่มเพื่อทำให้นักเรียนรู้จักเลือกรับและพิจารณาข้อมูลมากขึ้น รู้จักเปรียบเทียบข้อมูลของตนเองกับของผู้อื่นฝึกการหาเหตุผลเพื่อลงข้อสรุปที่เหมาะสม ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการคิดเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการเชิงปัญญาของเปียเจต์ (Piaget, 1977 อ้างถึงใน เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์, 2536) ที่ว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมมีผลทำให้เกิดพัฒนาการทางความคิดขึ้น โดยในขั้นการคิดคนเดียวผู้เรียนอาจรับข้อมูลที่ปรากฏโดยอาศัยโครงสร้างทางความคิดของตนเองตามประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ แต่เมื่อได้รับข้อมูลจากคนอื่นเพิ่มขึ้นก็เกิดการปรับโครงสร้างทางความคิดของตนเองให้เข้ากับสภาพข้อมูลใหม่ ทำให้นักเรียนมีความสามารถทางการคิดเพิ่มขึ้นและในขั้นเสนอผลการคิด เป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้พิจารณาข้อมูลอย่างละเอียดรอบคอบมากขึ้น จากการเปรียบเทียบผลการคิดกับคนอื่น ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น อันทำให้การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นตามแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธิปัญญา (Bruner, 1966 อ้างถึงใน สุรางค์ โค้วตระกูล, 2537)

3. ขั้นประเมินผลการคิดเป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับทันที อันจะเป็นการเสริมแรงทำให้การเรียนรู้มีผลดียิ่งขึ้น เพราะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักตนเอง ได้ทราบข้อมูลที่ถูกต้องแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข ซึ่งจะทำให้พัฒนาตนเองได้รวดเร็วขึ้น ตามความเชื่อของทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ (Skinner, 1970 อ้างถึงใน ฉลอง ทับศรี, 2544) ที่ว่าการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนทันทีจะเป็นแรงเสริมทางบวกที่ทำให้ผู้เรียนมีกำลังใจที่จะเรียนรู้อย่างยิ่งขึ้น

ทั้งนี้จึงมีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างที่เรียนวิชา การพยาบาลอนามัยชุมชน 1 เรียนโดยใช้รูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีค่าเฉลี่ยของการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงขึ้น

ผลการหาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การออกแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชัยนาท เมื่อนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชัยนาท ปีการศึกษา 2546 จำนวน 53 คน ได้นำผลการทดลอง คือ ผู้เรียนสามารถทำแบบฝึกหัดระหว่างเรียนได้ คิดเป็นร้อยละ 83.38 และทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ 81.95 เปรียบเทียบกับการเกณฑ์มาตรฐานได้ 83.38/ 81.95 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้ อันเป็นผลสืบเนื่องจาก

1. การออกแบบการเรียนการสอนแต่ละขั้นตอน เป็นไปอย่างมีระบบ มีการวางแผนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียน เวลา สถานที่ และแหล่งวิชาการ โดยมีการประเมินผลและวิเคราะห์ผล เพื่อปรับปรุงแก้ไขตามหลักของเกอรัลตและอิลาย ซึ่งจากข้อมูลข้างต้น สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม จนบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน

2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีลักษณะ ดังนี้

- 2.1 กิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน 3 ขั้นตอน ของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (อรพวรรณ ลีอนุวัตรวัชชัย, 2543, หน้า 97) และเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโมเดลชิปปา โดยเน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ผู้เรียนมีอิสระในการคิดและแสดงออก สร้างความรู้ให้เกิดขึ้นด้วยตนเองจากการที่ได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลและแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ก่อให้เกิดกระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการกลุ่ม ซึ่งถือเป็นทักษะการดำรงชีวิต สอดคล้องกับแนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโมเดลชิปปา (ทิตินา แชมมณี, 2543, หน้า 15 - 16)

2.2 ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันในแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของอรรถพรณ ลือบุญวัชรชัย (2543, หน้า 97)

2.3 มีการเสริมแรงด้วยการชมเชยนักเรียนทุกครั้งที่ทำถูกหรือตอบคำถามถูกต้อง และให้ข้อเสนอแนะสำหรับนักเรียนที่ทำไม่ถูก ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของสกินเนอร์ (Skinner, 1970 อ้างถึงใน สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2537, หน้า 193) ที่เชื่อว่าแรงเสริมเป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ของนักเรียน พฤติกรรมใดที่ได้รับการเสริมแรง พฤติกรรมนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งที่ผู้เรียนเรียนรู้ พฤติกรรมใดที่ไม่ได้รับแรงเสริมแม้ว่าจะเน้นสิ่งที่ผู้สอนต้องการให้เกิดก็จะไม่อยู่นานคงทน

2.4 มีการประเมินผลระหว่างเรียนจากกระบวนการทำงานทุกหน่วยการเรียนรู้ ทำให้ทราบข้อบกพร่องและหาทางปรับปรุงแก้ไขก่อนที่จะเริ่มเรียนในเนื้อหาต่อไป มีการใช้ข้อมูลป้อนกลับเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้หาทางแก้ไขและเพิ่มความพยายามในการรับรู้ เช่น ได้รับคำชมเชยเมื่อปฏิบัติหรือตอบคำถามได้ถูกต้อง มีความสามัคคีในการปฏิบัติงานกลุ่มและการได้คะแนนจากการทำแบบฝึกหัดระหว่างเรียนย่อมเป็นการย้าให้ผู้เรียนเปรียบเทียบความสามารถที่ตนเองกระทำได้และเพื่อเสริมแรงให้เกิดความพอใจในความสำเร็จของตนเอง เกิดความกระตือรือร้นเกิดกำลังใจที่จะฝึกและเรียนรู้ต่อไป เป็นการช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนต้องการเรียนให้บรรลุถึงจุดหมายโดยไม่หวังผลตอบแทนโดยมีผู้สอนคอยให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกให้กับกิจกรรมและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.5 มีการประเมินผลหลังเรียนโดยการวัดผลสัมฤทธิ์หลังจากกระบวนการเรียนการสอนในทุกหน่วย โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ จำนวน 10 ข้อ ซึ่งทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพของผลลัพธ์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ก่อนนำหน่วยการเรียนรู้ไปใช้ ผู้วิจัยต้องอธิบายกระบวนการเรียนการสอนและเอกสารต่าง ๆ ให้นักเรียนเข้าใจ ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผู้เรียนจะใช้กระบวนการคิดตามลำดับขั้นตอน รู้จักแสวงหาความรู้ ดังนั้น

จึงควรส่งเสริมให้มีการนำกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาอื่นๆ ให้แพร่หลายมากขึ้น

1.2 เนื่องจากกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีขั้นตอนตามลำดับ 3 ขั้นตอน ซึ่งต้องควบคุมเวลาในการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามกำหนดเวลา โดยนักเรียนต้องปรับตนเองให้ทำกิจกรรมต่างๆ ทันตามเวลาที่กำหนดด้วย

1.3 ตลอดเวลาที่ผู้เรียนดำเนินกิจกรรม ครูผู้สอนควรกระตุ้นด้วยคำถามที่สร้างสรรค์และเสริมแรงในทางบวกที่ถูกต้อง เพื่อให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งครูผู้สอนต้องคอยช่วยเหลือแนะนำให้นักเรียนได้คิดเพื่อนำไปสู่กระบวนการคิด

1.4 ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นทักษะซึ่งถ้าได้รับการฝึกฝนยิ่งมากจะยิ่งมีทักษะเพิ่มขึ้น ดังนั้น ในการฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงควรใช้ระยะในการฝึกที่สม่ำเสมอและติดต่อกันเป็นเวลานาน ในงานวิจัยอาจมีข้อจำกัดด้านเวลา แต่ในระบบการเรียนการสอนอาจจะทำได้ถ้าครูพยายามสอนแบบกระตุ้นให้นักศึกษาคิดอย่างมีวิจารณญาณอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งการฝึกควรเริ่มทำตั้งแต่นักศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 1 เป็นการสร้างพื้นฐานการคิดที่ดี และสามารถนำไปใช้ได้ในช่วงปีต่อ ๆ ไป จนกระทั่งจบไปทำงานหรือใช้ในชีวิตประจำวัน

1.5 ครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้บริการที่ดีในการเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ให้ครบ

1.6 ในการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง ครูควรเน้นในเรื่องความเอื้ออาทร คุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น การทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่ม

1.7 หลังจากศึกษาหน่วยการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้เสร็จแล้ว ครูผู้สอนควรให้ผู้เรียนช่วยกันสรุปเนื้อหาพร้อมกับผู้เรียน เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน

1.8 สามารถนำกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาอื่น ๆ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาติดตามผลการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาในกลุ่มที่ได้รับการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจากกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยออกแบบขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบสิ่งเร้าที่ใช้ในการฝึก เช่น บทความ วีดิทัศน์ เทปเสียง รูปภาพ หรืออื่น ๆ ว่ามีผลต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณมากน้อยเพียงใด มีผลต่างกันหรือไม่ จะใช้วิธีการใดจึงเหมาะสมที่สุด

2.3 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีส่งผลต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษา

พยาบาล

2.4 ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ของความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
กับความสามารถด้านอื่น ๆ เช่น ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการปฏิบัติการ
พยาบาล เป็นต้น